

Radil Fətullayev

BEYNƏLXALQ MÜHASİBATLIĞA GİRİŞ

(IFRS əsasında)

II nəşr

BAKI–2016

Radil Fətullayev

Beynəlxalq Mühəsibətliyə Giriş (IFRS əsasında) II nəşr.

Yeni redaksiya ilə beynəlxalq uçot və hesabatı sərbəst şəkildə öyrənmək istəyənlər üçün vəsait.

Bakı, «Nurlar» Nəşriyyat Poliqrafiya Mərkəzi, 2016. – 352 səh.

Elmi redaktor:

Vaqif Quliyev

iqtisad elmləri namizədi, dosent

Məsləhətçi

Aqil Eyvazov

redaktorlar:

iqtisad elmləri namizədi, dosent

Ruslan Atakişiyev

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru (PhD), İqtisadi Resursların
Öyrənilməsi ictimai birliyinin sədri

Fərid Abbashı, İbad İbadov, Ülviyyə Fətullayeva

İqtisadi Araşdırmalar və Tədris Mərkəzinin (İATM-in)
ekspertləri

Rəyçilər:

Mehdi Babayev

Professional mühəsib jurnalının baş redaktoru,
audit mütəxəssisi

Mirismayıl Seyidov

Xəzər Universitetinin müəllimi

Zaur Əhmədov

iqtisad elmləri namizədi
Azərbaycan Universitetinin müəllimi

Xalid Kərimli

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru (PhD),
Qarant Holdingin maliyyə müdiri, ACCA üzvü

Abdulkərim Sadıqov

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin “Mühəsibat
uçotu” kafedrasının müəllimi

Kitabda müasir dövrdə tətbiq olunan beynəlxalq mühəsibat uçotu və hesabatının formalaşması mərhələləri, GAAP və IFRS-in mahiyyəti, nəzəri -metodoloji əsasları, tətbiqi prinsipləri, müxtəlif təsərrüfat əməliyyatlarının hesablarda qeydiyyatı, informasiyanın maliyyə hesabatı formalarında əks etdirilməsi qaydaları, həmçinin maliyyə hesabatının informasiyası əsasında təhlilin aparılması metodikası və sair məsələlər qısaca nəzərdən keçirilmişdir.

ISBN: 978–9952–490–88–6

© «İqtisadi Araşdırmalar və Tədris Mərkəzi (İATM)», 2016

Diqqət!: Bu kitabın müəlliflik hüququ İATM-a aiddir. İcazə olmadan hər hansı bir yolla çoxaldılması və yayılmasına müəllif tərəfindən halallıq verilmir!

M Ü N D Ə R İ C A T

Təqdimat	8-9
Kitabdən istifadə qaydaları	10-12
Fəsil 1. Müəssisənin fəaliyyəti və mühasibatlığa giriş	13-32
1.1. Müəssisənin mahiyyəti və formaları	13
1.2. Müəssisənin daxili və xarici mühiti	16
1.3. Müəssisənin strukturu və idarə edilməsi metodları.....	16
1.4. Mühasibat uçotu nə üçün lazımdır?	19
1.5. Maliyyə uçotu və idarəetmə uçotu nədir?	20
1.6. Maliyyə uçotu və hesabatının əsas elementləri.....	23
1.7. Maliyyə hesabatı formalarının qarşılıqlı əlaqəsi	24
1.8. Mühasibin əsas vəzifələri	27
1.9. Maliyyə bərabərliyində əməliyyatların əks etdirilməsi.....	28
Fəsil 2. Beynəlxalq uçot və hesabatın nəzəri – metodoloji əsasları	33-53
2.1. Mühasibat uçotunun tarixi və dünya mühasibatlıq məktəbləri	33
2.2. Maliyyə hesabatının beynəlxalq standartlarının (MHBS-in) formalaşması və müasir dövrdə tənzimlənməsi mexanizmi	43
2.3. Mühasibat uçotunun əsas prinsipləri	45
2.4. İkitərəfli yanaşma və ikili qeydiyyat konsepsiyası	48
2.5. Uçot siyasətinin mahiyyəti və formalaşdırılması	51
2.6. Beynəlxalq uçotla köhnə uçot arasındakı fərqlər	51
Fəsil 3. Maliyyə hesabatı formaları ilə tanışlıq	54-70
3.1. Maliyyə hesabatı haqqında ümumi anlayış	54
3.2. Balans hesabatı, onun məqsədi tərkib elementləri	55
3.3. ABŞ və Avropa standartlarına görə balansın forması.....	58
3.4. Mənfəət və zərərlər haqqında hesabat (MZHH)	61
3.5. Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat.....	63
3.6. Maliyyə hesabatına izahlı qeydlər.....	68
Fəsil 4. Maliyyə hesabatı formalarının hazırlanması mərhələləri və ikili yazılış texnikası	71-92
4.1. Maliyyə hesabatının hazırlanması üsulları.....	72
4.2. Maliyyə hesabatlarının hazırlanma mərhələləri	72
4.3. T-hesabda və jurnalda əməliyyatların qeydiyyat	74
4.4. Baş kitablara qeydin aparılması	83
4.5. Sınaq balansının tərtib edilməsi	87

4.6. Düzəliş qeydləri və düzəliş olunmuş sınaq balansı.....	89
4.7. Mənfəət və zərərlər haqqında hesabatın hazırlanması	91
4.8. Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatın hazırlanması	92
4.9. Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın hazırlanması.....	92

Fəsil 5. Hesablar Planı və hesabların təsnifatı 93-102

5.1. Hesablar planı nə üçün lazımdır?	93
5.2. Hesablar planının məntiqi əsası.....	94
5.3. Hesabların təsnifatı.....	95
5.4. MMUS-da hesablar planı	99
5.4. Kommersiya təşkilatlarında ən çox istifadə olunan hesablar	101

Fəsil 6. Müxtəlif tipli əməliyyatların ikitərəfli qeydiyyat üsulu ilə təsviri 103-124

6.1. Təsərrüfat əməliyyatlarının ümumi təsnifləşdirilməsi	103
6.2. İnvestisiya (maliyyə) qoyuluşu əməliyyatları	104
6.3. Borc götürmə əməliyyatları.....	106
6.4. Alışlar və xərclərin çəkilməsi əməliyyatları.....	107
6.5. Gəlirlərin əldə edilməsi əməliyyatları	109
6.6. Əvvəlcədən ödəmə (avans) əməliyyatları	110
6.7. Borcvermə və qaytarma əməliyyatları	112
6.8. Mənfəətin bölüşdürülməsi əməliyyatları.....	113
6.9. Praktik tapşırıq	115

Fəsil 7. Düzəliş qeydləri və köməkçi hesabların bağlanması qeydləri..... 125-139

7.1. Düzəliş qeydlərinin mahiyyəti və növləri	125
7.2. Uzunmüddətli və qısamüddətli aktivlərə düzəliş qeydləri	126
7.3. Debitor borcları üzrə düzəlişlər.....	127
7.4. Əvvəlcədən ödəmələrə düzəlişlər.....	127
7.5. Öhdəliklər (kreditor borclar) üzrə düzəlişlər.....	128
7.6. Müvəqqəti hesabların bağlanması və ya son qeydlər.....	130
7.7. Düzəliş qeydlərinə aid praktiki tapşırıq	133

Fəsil 8. Torpaq, tikili və avadanlıqların (TTA-nın) uçotu və hesabatda əksi 140-162

8.1. Uzunmüddətli aktivlərin mahiyyəti, təsnifatı və amortizasiyası....	140
8.2. Uzunmüddətli aktivlərin ilkin dəyərinin müəyyən edilməsi və uçotu	144
8.3. Torpaq, tikili və avadanlıqlar üzrə məsrəflərin kapitallaşdırılması	146
8.4. Uzunmüddətli aktivlərin amortizasiyasının uçotu.....	148

8.5. Uzunmüddətli aktivlərin balansdan silinməsi halları və onların uçot və hesabatda əks etdirilməsi.....	149
8.6. Uzunmüddətli aktivlərin amortizasiyasının hesablanması metodları.....	153
8.7. Uzunmüddətli aktivlərin yenidən qiymətləndirilməsi və onun uçotu	157
8.8. Əsas vəsaitlərin təmiri ilə bağlı məsrəflər.....	158
8.9. Praktiki tapşırıq (həlli ilə birləş)	159
Fəsil 9. Qeyri-maddi aktivlərin və qudvilin uçotu	163-171
9.1. Qeyri-maddi aktivlərin mahiyyəti	163
9.2. Qudvilin mahiyyəti.....	165
9.3. Qudvilin hesablanması və uçotu	165
9.4. Qeyri-maddi aktivlərin (Qudvilin) yenidən qiymətləndirilməsi və uçotu.....	169
9.5. Tədqiqat və təcrübə-konstruktor işləri üzrə məsrəflər	170
Fəsil 10. Ticarət əməliyyatlarının və ehtiyatların uçotu	172-189
10.1. Ticarət əməliyyatlarının mahiyyəti və uçotu.....	172
10.2. Ticarət əməliyyatları zamanı istifadə olunan sənədlər.....	173
10.3. Ehtiyatların (inventory) mahiyyəti və təsnifatı	173
10.4. MHBS 2 “Ehtiyatlar”	174
10.5. Satılan malların xərclərinin hesablanması qaydası	175
10.6. Ehtiyatların uçotu sistemləri.....	181
10.7. Praktiki nümunələr (həlli ilə birləş)	185
Fəsil 11. Ehtiyatların maya dəyərinin hesablanması metodları	190-197
11.1. Ehtiyatların maya dəyəri nə üçün hesablanır?.....	190
11.2. Ehtiyatların maya dəyərinin hesablanması 4 metodu.....	191
11.3. FİFO metodu ilə maya dəyərinin hesablanması.....	192
11.4. LİFO metodu ilə maya dəyərinin hesablanması.....	194
11.5. Orta maya dəyəri metodu ilə maya dəyərinin hesablanması.....	195
11.6. İnflyasiya şəraitində maya dəyərinin hesablanması metodları.....	197
Fəsil 12. Debitor borclarının və ümidsiz borcların uçotu	198-213
12.1. Debitor borclarının mahiyyəti və növləri	198
12.2. Debitor borclarının uçotu və kontrol hesablar.....	200
12.3. Ümidsiz və şübhəli borclar.....	202
12.4. Ümidsiz borcların birbaşa silinmə metodu ilə uçotu.....	203
12.5. Ümidsiz borcların ehtiyat metodu ilə qiymətləndirilməsi və uçotu	204

12.6. Ümitsiz (şübhəli) borclar üzrə xərclərin qiymətləndirilməsi metodları	207
12.7. Ümitsiz borcların bərpa edilməsinin uçotu	210
Fəsil 13. Valyuta məzənnələrinin uçotu və hesabatda əksi	214-222
13.1. Valyuta məzənnəsinin mahiyyəti və ilkin anlayışlar.....	214
13.2. Valyuta növlərinin uçotu hansı hesablarda aparılır?	215
13.3. Valyuta məzənnəsindən yaranan gəlir və xərclərin uçotu və hesabatda əks etdirilməsi	216
13.4. Dövrün sonunda xarici valyutaların dəyərləndirilməsi və spot məzənnə	219
Fəsil 14. Kreditor borclarının və digər öhdəliklərin uçotu	223-232
14.1. Öhdəliklərin mahiyyəti və növləri.....	223
14.2. Kreditor borclarının mahiyyəti və uçotu	225
14.3. Tikinti müqavilələri üzrə kreditor borclarının uçotu.....	226
14.4. İcarə müqavilələri üzrə kreditor borclarının uçotu və hesabatda əksi .	227
14.5. Gələcək dövrün gəlirlərinin və avansların uçotu.....	229
14.6. Vergi və sair məcburi ödənişlərin uçotu və hesabatda əks etdirilməsi	230
Fəsil 15. Qiymətləndirilmiş öhdəliklərin uçotu	233-239
15.1. Qiymətləndirilmiş öhdəliklərin, şərti öhdəliklərin və şərti aktivlərin mahiyyəti.....	233
15.2. Qiymətləndirilmiş öhdəliklərin tanınması və uçotu	234
15.3. Zəmanətin mahiyyəti, müəyyən edilməsi və uçotu	236
Fəsil 16. Əlavə dəyər vergisinin uçotu	240-248
16.1. Əlavə dəyər vergisinin (ƏDV-nin) mahiyyəti və hesablanması ..	240
16.2. ƏDV öhdəliyi və aktivinin yaranması.....	241
16.3. ƏDV-nin uçotu	242
Fəsil 17. Mənfəət vergisinin və təxirə salınmış verginin uçotu..	249-273
17.1. Vergi xərclərinin mahiyyəti	249
17.2. Mənfəətin mahiyyəti və növləri	251
17.3. Mənfəət vergisi necə hesablanır?	252
17.4. MHBS və MMUS-da mənfəət vergisi.....	253
17.5. Cari mənfəət vergisinin uçotu	255
17.6. Uçot mənfəəti və vergi tutulan mənfəət arasındakı fərqlər	258
17.7. Daimi fərqlərin mahiyyəti və uçotu	259
17.8. Müvəqqəti fərqlər və təxirə salınmış vergi	261
17.9. Təxirə salınmış mənfəət vergisinin uçotuna aid nümunələr.....	262

Fəsil 18. İstehsal məsrəflərinin uçotu və hesabatda əks**etdirilməsi.....274-288**

- 18.1. Xərclərinin mahiyyəti və ümumi təsnifatı..... 274
- 18.2. İstehsalat məsrəflərinin strukturu və uçotu ilə bağlı
bəzi mühasibat yazılışları 278
- 18.3. İstehsalat məsrəflərinin və məhsulun maya dəyərinin
hesablanması bəzi düsturları 281
- 18.4. İstehsal məsrəflərinin uçotu və hesabatda əksinə dair
bəzi nümunələr283

Fəsil 19. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat.....289-311

- 19.1. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın (PVHHH)
hazırlanması məqsədləri 289
- 19.2. Amerika standartlarına görə PVHHH-nin strukturu290
- 19.3. MHBS 7-də PVHHH-nin strukturu 291
- 19.4. Mühasibat bərabərliyi və PVHHH 293
- 19.5. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın hazırlanması
metodları 296
- 19.6. PVHHH-nin hazırlanmasına aid praktiki nümunələr 307

Fəsil 20. Maliyyə hesabatının təhlili.....312-323

- 20.1. Maliyyə hesabatının təhlilinin məqsədləri 312
- 20.2. Maliyyə hesabatının təhlili metodları..... 313
- 20.2.1. Üfüqi təhlil 313
- 20.2.2. Trend təhlili..... 316
- 20.2.3. Şaquli təhlil317
- 20.3. Maliyyə hesabatının əmsallar vasitəsilə təhlili 319
- 20.3.1. Likvidlik əmsalları 320
- 20.3.2. Dövriyyə əmsalları..... 321
- 20.3.3. Rentabellik əmsalları 323

ƏLAVƏLƏR.....324-351

- Məsələ 1 324
- Məsələ 2 327
- Kommersiya təşkilatları üçün MMUS üzrə Hesablar planı 331
- Beynəlxalq mühasibat uçotu və hesabatına dair terminoloji lüğət..... 339

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı.....349-351

TƏQDİMAT

Hörmətli oxucu!

Kitab beynəlxalq mühasibatlığı daha asan və sadələşdirilmiş üsulla öyrənmək məqsədi ilə yazılmışdır. Ümid edirik ki, kitabla tanışlıqdan sonra, sizin uçot və hesabatla bağlı bilikləriniz dərinləşəcəkdir. Digər tərəfdən kitabın praktikiliyi mühasiblərin maliyyə hesabatlarını asan bir şəkildə hazırlaya bilmələri üçün şərait yaradır.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycanın mövcud qanunvericiliyi mühasibatlığın beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasını tələb etməkdədir. Belə ki, 2004-cü ildə qəbul edilmiş Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 6-cı maddəsinə əsasən Azərbaycanda fəaliyyət göstərən hüquqi və fiziki şəxslər öz uçot və hesabatlarını beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarına əsaslanan Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun şəkildə aparmalıdırlar. Lakin reallıq onu göstərir ki, zəruri hüquqi normativ bazanın yaradılması na baxmayaraq yeni standartlara keçid prosesi hələ də ləng gedir. Fikrimizcə, bu ləngimənin aşağıdakı bir sıra obyektiv səbəbləri vardır:

- 1) Beynəlxalq mühasibatlığı bilən kadrların azlığı;
- 2) Maliyyə hesabatlarının əhəmiyyətini anlayan sahibkarların az olması;
- 3) Dövlət tərəfindən Mühasibat uçotu haqqında qanuna əməl etmə ilə bağlı ciddi tələbin olmaması;
- 4) Biznes mühitinin və qiymətli kağızlar bazarının zəif inkişafı;
- 5) Mövcud tədris müəssisələrində beynəlxalq standartların tədrisinin məhdud aparılması;
- 6) Mövcud tədris-metodik vəsaitlərin beynəlxalq standartlara cavab verməməsi;
- 7) Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tətbiqi ilə bağlı geniş təlimatın olmaması və s.;

Yuxarıdakı səbəblərdən də görünür ki, beynəlxalq standartların tətbiqinin yayılması üçün bu sahədə asan başa düşülən, praktiki vəsaitlərin olması və düzgün tədris siyasətinin həyata keçirilməsi zəruridir. Araşdırmalarımız göstərir ki, bu gün Azərbaycanda mühasibatlığın tədrisi aşağıdakı 3 istiqamətdə həyata keçirilməkdədir:

I. Ənənəvi (sovet) mühasibat uçotunun tədrisi;

II. Mühasibatlıq sahəsində mövcud olan beynəlxalq sertifikatlaşdırma imtahanlarına hazırlıq üzrə tədris;

III. Beynəlxalq mühasibat uçotunun yerli qanunvericiliyə uyğun tətbiqi üzrə

tədrisi. Təəssüflər olsun ki, hələ ki, Azərbaycanda beynəlxalq mühasibatlığın yerli qanunvericiliyə uyğun tətbiqi ilə bağlı tədrisi çox az sayda qurumlar və şəxslər tərəfindən həyata keçirilir. Fikrimizcə, bu cür qurumlardan biri də məhz İqtisadi Araşdırmalar və Tədris Mərkəzi (İATM)-dir. İATM 2008-ci ildən indiyə qədər bu sahədə həm tədris, həm də peşəkar konsaltinq xidmətləri göstərilməkdədir. İATM tərəfindən sizə təqdim olunan bu kitab beynəlxalq mühasibatlığı öyrənən şəxslərin biliklərinin tətbiqi üçün vacibdir.

Onu da qeyd edək ki, kitabın yazılmasının çox maraqlı bir tarixçəsi vardır. Belə ki, 2006-cı ildə bir tələbəyə köhnə mühasibatlıq sahəsində dərs keçdiyimiz zaman ən asan tədris metodlarından istifadə etdiyimizə baxmayaraq o, debet və kreditin ma-hiyyətini heç cürə anlamırdı. Sonda ona beynəlxalq təcrübədə tətbiq olunan düstur (maliyyə bərabərliyi) vasitəsi ilə əməliyyatların uçotu qaydasını izah etməyə başladıq. Nəticədə O, qısa bir zamanda asanlıqla mühasibat yazılışlarının mahiyyətini başa düşdü və bizdən yalnız həmin üsulla digər mövzuları da keçməyi xahiş etdi. Bundan sonra məhz həmin tələbə üçün müəhazirələr hazırladıq. Öldə etdiyimiz tədris mate-riallarını növbəti dövrdə digər tələbələr üçün də istifadə etdik. Nəhayət, 2011-ci ildə həmin materiallar əsasında “Beynəlxalq uçot və hesabatla giriş” adlı kitab ərsəyə gəldi. 2015-ci ildən isə həmin kitabın əsasında “Beynəlxalq mühasibatlığa giriş” adlı yeni adda nəşr işıq üzü gördü. İndi isə eyni adlı kitabın daha təkmilləşdirilmiş 2-ci nəşrini sizə təqdim edirik. Ümid edirik ki, bu kitab sizlər üçün mühasibatlığın öyrə-nilməsində daha asan və sadə dildə yazılmış bir vəsait olacaqdır.

Nəzərinizə çatdırmaq istərdik ki, kitab özündə nəzəriyyə və praktikanın qarşılıqlı əlaqəsini birləşdirir. Bu baxımdan kitabdan düzgün istifadə etdiyiniz təqdirdə sizdə müstəqil şəkildə maliyyə hesabatlarını hazırlamaq bacarığı formala-şacaqdır. Ona görə də nəşrdə ən səmərəli şəkildə yararlanmaq üçün bu kitab əsasında hazırlanmış “Mühasibatlığa dair məsələlər toplusu” ilə paralel şəkildə oxumağı nızı və mövzulara uyğun oradakı çalışmaları etməyi tövsiyə edirik. Həmçinin daha sə-mərəli nəticə üçün “kitabdan istifadə qaydaları”nı da diqqətlə oxumağınızı məsləhət görürük.

Kitabda maliyyə uçotu üzrə mövzular ətraflı izah olunduğundan bunu ali məktəblərdə dərs vəsaiti kimi də istifadə etmək olar.

Həmçinin kitabın yeni nəşrinin hazırlanması prosesində “Professional mühasib” jurnalının baş redaktoru, audit mütəxəssis Mehdi Babayevlə, iqtisad elmləri namizədi, dosent Aqil Eyvazovla və digər adları çəkilməyən ekspertlərlə fikir mübadiləsi edil-miş və onların məsləhətləri əsasında mövzulara düzəlişlər olunmuşdur. Buna görə başda kitabın elmi redaktoru iqtisad elmləri namizədi, dosent Vaqif Quliyev olmaqla, əməyi keçən hər kəsə İATM tərəfindən dərin təşəkkürümüzü bildiririk.

Sonda xahiş edirik ki, kitabda qüsurlar aşkarladığınız zaman çəkinməd ən dər-hal bizə bildirin. Həmin təkliflərinizi inşaAllah kitabın növbəti nəşrlərində nəzərə alacağıq.

Əlaqə telefonları: 012 480 28 45, 012 432 71 75

Mob: (050) 531 03 81, (055) 203 07 85, (070) 511 77 31;

office@iatm.az, radilfatullayev@iatm.az

MÜƏLLİFDƏN

KİTABDAN İSTİFADƏ QAYDALARI

Kitab kimlər üçündür?

Kitabı maliyyə, mühasibat uçotu, audit, konsaltinq sahəsində çalışan, tədris edən və bu sahə ilə maraqlanan şəxslər üçün nəzərdə tutulmuşdur. Həmçinin siz kitabdan həm müstəqil öyrənmə zamanı həm də tədrisdə dərs vəsaiti kimi istifadə edə bilərsiniz.

Kitabın strukturu:

“Beynəlxalq mühasibatlığa giriş” kitabı 20 fəsildən ibarətdir. Buraya Maliyyə uçotu üzrə 16, Vergi uçotuna dair 2 (o cümlədən 14-cü fəslin 6-cı sualı), İdarəetmə uçotuna aid 1 və Maliyyə hesabatlarının təhlili üzrə 1 fəsil daxildir. Mövzular nəzəri və praktiki baxımından işlənmişdir. Kitabın nəzəri hissəsində Maliyyə, İdarəetmə və Vergi uçotunun mahiyyəti, metodları, müxabirləşmələri, uçot qaydaları aşılınmışdır. Mövzular üzrə praktiki nümunələr kommersiya təşkilatlarının təcrübəsi əsasında hazırlanmışdır. Ümumiyyətlə götürdükdə isə kitabın nəzəri hissəsi kommersiya və qeyri-kommersiya təşkilatları üçün ümumi qəbul edilmiş prinsiplər əsasında şərh olunub.

Kitabın sonunda Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi tərəfindən hazırlanmış “Kommersiya Təşkilatları üçün Yeni Hesablar Planı”, terminoloji lüğət və həlli ilə birgə nümunəvi məsələlər verilmişdir.

Sərbəst hazırlaşarkən kitabdan necə istifadə etməli?

Kitabla sərbəst şəkildə hazırlaşan şəxslərə məsləhət bilərdik ki, paralel olaraq bu nəşr əsasında hazırlanmış **“Mühasibatlığa dair məsələlər”** toplusunu da əldə etsinlər.

Mündəricatdan sizin üçün maraqlı olan mövzunu seçib oxuduqdan sonra İATM-in nəşri olan **“Mühasibatlığa dair məsələlər toplusu”** kitabından həmin mövzuya aid məsələləri cavablandırmağa çalışın.

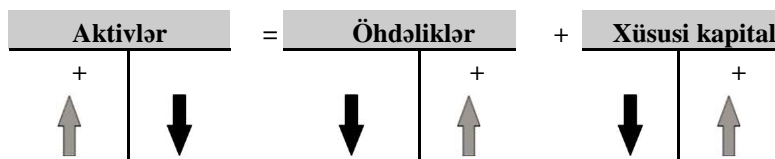
Kitabla bərabər öz bloknoutunuzda mü əyyən qeydlər aparmaq, hesablamaları və məsələləri yazılı yerinə yetirmək sizin hazırlıq səviyyənizi bir qədər də artırma bilər. Kitabda verilmiş nümunələrdə hesab nömrələrindən demək olar ki, istifa-də olunmamışdır. Yalnız vergi və istehsal məsrəfləri bölmələrində müəyyən qədər istifadə olunmuşdur. Bunun səbəbi hesab nömrələrinin hər zaman dəyişmə ehtimalının olması, hesabın orijinal adlarının isə heç zaman dəyişməməsi ilə əlaqədardır.

Fikrimizcə, oxucunun bu kitabla nəzəriyyədən praktikaya doğru uğurlu addımlar atması üçün aşağıdakı 4 tövsiyəyə əməl etməsi vacibdir:

1. Mühasibat uçotunda əsas məqsədin maliyyə hesabatlarının hazırlanması olduğunu daimi xatırlamaq lazımdır. Ona görə də ilk növbədə maliyyə hesabatı formalarının tərkibinə daxil olan maddələri bir-bir incələmək, onların

mahiyyətini və struktur prinsiplərini anlamaq vacibdir. Bundan sonra ikili yazılış üsulu ilə maliyyə hesabatının hazırlanmasına başlamaq olar. Unutmaq olmaz ki, ikili yazılış üsulunun tətbiqi maliyyə hesabatının hazırlanması üçün sadəcə bir vasitədir. Tətbiq olunan üsul heç vaxt məqsəd ola bilməz. Təcrübə göstərir ki, çox vaxt tələbələr ikili yazılış üsulunda çətinlik çəkdikləri zaman əsas məqsədin maliyyə hesabatlarını hazırlamaq olduğunu unudurlar.

2. Maliyyə bərabərliyinə (aktivlər = öhdəlik + kapital + gəlirlər – xərclər) sadə bir düstur kimi deyil, uçot və hesabatın kökündə dayanan bir aksioma kimi baxmaq gərəkdir. Bu düsturun məntiqini dəqiq başa düşsəniz, çətinlik çəkmədən maliyyə hesabatının məhz buradan qaynaqlandığını görə biləcəksiniz. Həmçinin maliyyə bərabərliyindəki elementləri əzbərləmək deyil, onların hər birinin mahiyyətini anlamağa çalışmaq lazımdır. O zaman müxabirələşmə mexanizmini də sərbəst başa düşə biləcəksiniz;
3. Uçotu təzəcə öyrənməyə başlayan şəxslər əməliyyatın qeydiyyatını birbaşa əməliyyat jurnalında deyil, birinci T-hesablarda qeyd aparmaqla, sonradan həmin jurnalə köçürsünlər. Kitabın 4, 6 və 7-ci mövzularında düstur əsasında T hesablarda qeydiyyat kifayət qədər aydın şəkildə izah edilmişdir.
4. Hesabları və müxabirələşmələri **əzbərləmək deyil**, onların məntiqini **anlamaq** lazımdır. Debet və kreditə mənə verməyə çalışmayın. Bunlar sadəcə hesabın sağ və sol tərəfləridir. Debet və kreditə hesabların artma və ya azalması gözü ilə baxın. Bunun üçün 4-cü mövzuda da izah edildiyi kimi, əməliyyat baş verdiyi anda aşağıdakı düstur vasitəsi ilə 2 sadə sualın verilməsi və onların cavablandırılması kifayət edəcək:

Sual 1: Aktivdə nə dəyişdi (nə artdı, yaxud azaldı)?

Sual 2: Passivdə nə dəyişdi (nə artdı, yaxud azaldı)?

Tapılan cavabı düstur şəklində verilmiş T hesabda yerinə yazın;

Məsələn, fərz edək ki, müəssisə fəaliyyətə başlamaq üçün **10 000** dəyərində avadanlıqlarla investisiya (kapital) qoyuluşu edir. Aktivdə **nə artdı?** sualına əl-bəttə ki, **avadanlıq** cavabı, **artma haradan baş verdi?** sualına isə **nizamnamə kapitalı** cavabı veriləcəkdir. Bu əməliyyatın maliyyə bərabərliyi düsturundakı yazılışı aşağıdakı kimi olacaqdır:

Avadanlıq	=	Öhdəliklər	+	Nizamnamə kapitalı
Debet Kredit 10 000		təsir etmir		Debet Kredit 10 000

İndi isə T-hesablardan bu hərəkəti əməliyyat jurnalına köçürək:

Hesablar	Debet	Kredit
Avadanlıq	10 000	
Nizamnamə kapitalı		10 000

Göründüyü kimi, biz sadəcə artma və azalmanı taparaq yazdıq.

Müəllimlər əlavə vasitələrdən necə istifadə etməli?

Hər bir müəllimin dərslikdən əlavə tədris vəsaitləri də olmalıdır. Belə ki, bu kitab sizə slaydlar, keyslər və praktiki nümunələr kimi vasitələrlə auditoriyanın tələblərini keyfiyyətli şəkildə qarşılamaqda kömək olacaqdır.

Video dərslərdən necə istifadə etməli?

Mövzuların öyrənilməsi zamanı, paralel olaraq İATM tərəfindən www.youtube.com internet sahifəsinə daxil edilmiş “Mühasibat uçotu” dərslərindən istifadə etmənin də çox böyük faydası ola bilər. Xüsusi ilə də **“Mühasibat uçotunu öyrənməyin və öyrətməyin 4 əsas qaydası”** adlı video dərslər kitabı daha yaxşı anlamağınıza səbəb olacaqdır.

Kitabın imkanları:

Kitab yeni uçot və hesabat sistemini öz işində tətbiq etmək istəyənlər üçün əla bir vasitə ola bilər. Fikrimizcə, kitabı yaxşı mənimsəyən hər bir tələbə, oxucu və ya dinləyici beynəlxalq səviyyədə tanınan ACCA, CIMA və CIPFA kimi təşkilatların sertifikatlarını daha asan əldə edə bilər. Kitab həmçinin mühasibatlıq sahəsində yerli sertifikatların əldə olunması üçün də yaxşı vasitədir.